

DİTİB'İN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Yakup ÇOŞTU²
M. Akif CEYHAN³

Atıf/©: Çoştı, Yakup, Ceyhan M.Akif, (2015). DİTİB'in Din Eğitimi Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 8, Sayı 1, Haziran 2015, ss. 39-51

Özet: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın bulunduğu Avrupa ülkelerindeki Büyükelçilikler nezdinde 'Din Hizmetleri Müşavirlikleri' adı altında yurt dışı teşkilatları bulunmaktadır. Bu kapsamda, 1980 yılında Almanya'daki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği nezdinde Din Hizmetleri Müşavirliği kurulmuştur. 5 Temmuz 1984 yılında Müşavirlik hizmetlerinin alt yapısını oluşturmak amacıyla Köln'de 'Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB)' tesis edilmiştir. DİTİB, Almanya'da yerleşik göçmen vatandaş ve soydaşlarımıza yönelik, bağlı cami dernekleri vasıtasıyla, sosyal, kültürel, eğitsel ve dini faaliyetler yürütmektedir.

Bu çalışmada, DİTİB'in yürüttüğü din eğitim faaliyetleri makro-perspektiften hareketle ele alınacaktır. Bu faaliyetler, Türk göçmen topluluğunun hem dini ve millî kimliğinin korunmasına ve iç dayanışmasının artmasına, hem de yaşanan ülkeye uyum sürecine büyük katkılar sağlamaktadır. Almanya'da yaşayan Türk Müslüman göçmenler, DİTİB'i Türk dini kuruluşları arasında en güvenilir kurum olarak görmektedirler.

Anahtar Kelimeler: DİTİB, Din Eğitimi Faaliyetleri, Türk Göçmenler, Almanya.

Makale Geliş Tarihi: 11.03.2015/ Makale Kabul Tarihi: 22. 04. 2015

¹ Bu makale, 14-17 Kasım 2013 tarihleri arasında Almanya/ Würzburg'da düzenlenen "250. Yılında II. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri" konulu sempozyumunda sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

² Doç. Dr. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Çorum. e-posta: yakup-costu@hitit.edu.tr

³ Doktora adayı, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve DİTİB Genel Merkez Din Görevlisi, Köln. e-posta: eylul980@hotmail.com

An Investigation on the Religious Education Services of DITIB

Citation/©: oŐtu, Yakup; Ceyhan M.Akif, (2015). An Investigation on the Religious Education Services of DITIB, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 8, Issue 1, June 2015, pp. 39-51

Abstract: *The Presidency of Religious Affairs (DİB) has overseas organizations under the name of ‘Office of the Counsellor for Religious Services’ affiliated to the Turkish Embassies in European countries where Turkish citizens reside. Within this framework, The Religious Services Office of the Embassy of the Republic of Turkey in Germany was founded in 1980. In July 5, 1984, ‘The Turkish-Islamic Union for Religious Affairs-DITIB’ affiliated with this Office was established in Cologne. DITIB started organizing various activities, such as religious, social, cultural and educational, through mosque unions for both Turkish and other Muslim immigrants living in Germany.*

In this paper, we will try to analyse its religious education activities with a macro-descriptive method. It is thought that DITIB has tried to solve Turkish immigrants’ problems that come out during the integration process, to keep their integrity, and to ensure the continuity of their community. According to our research, DITIB has been considered by Turkish Muslim immigrants as the most reliable foundation among the other Turkish religious organizations in Germany.

Keywords: *DITIB, Religious Education Services, Turkish Immigrants, Germany.*

I. GİRİŐ

Türkiye’de din hizmetleri ve dini irŐat görevini kamusal düzeyde ‘Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı’ yürütmektedir. Anayasal bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, merkez teşkilatı, taşra teşkilatı, yurtdışı teşkilatı ve medya kanalları vasıtasıyla Türk toplumunun dini ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın bulunduğu Avrupa ülkelerindeki Büyükelçilikler nezdinde ‘Din Hizmetleri Müşavirlikleri’, Başkonsolosluklar nezdinde de ‘Din Hizmetleri Ataşelikleri’ ve ‘AtaŐe Yardımcılıkları’ adı altında yurt dışı teşkilatları bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yurt dışındaki bu teşkilatlarıyla organik bağı bulunan ‘Türk Diyanet Vakfı’ adı altında bir örgütlenmesi de yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bahsi geçen Müşavirlikler ve Vakıflar aracılığıyla, vatandaş, soydaŐ ve dindaŐlarımızın göçmen ya da azınlık olarak yaşadıkları ülkelerde dinsel, sosyal, kültürel ve eğitsel, vb. faaliyetler yürütmektedir.

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt dışı teşkilatlanmasının sivil bir kanadı olan Almanya/Köln merkezli üst çatı kuruluş 'Diyanet İşleri Türk İslam Birliği' (DİTİB) üzerine odaklanmaktadır. Buna göre, öncelikle, Türkiye'den Almanya'ya göç süreci ile DİTİB'in kuruluş serüveni ve günümüzdeki yapılanması hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra, gerek Türkiye'den gelen din görevlileri, gerek Türk kökenli Alman vatandaşı olup Uluslararası İlahiyat Projesi kapsamında Türkiye'de dini yükseköğrenim görerek tekrar Almanya'da görevlendirilen sözleşmeli din görevlileri, gerekse Almanya'da eğitim görmüş personeliyle Almanya'da yaşayan vatandaş ve soydaşlarımıza yönelik DİTİB Genel Merkez, DİTİB Eyalet Birlikleri ile bağlı dernek ve camiler vasıtasıyla yürütülen din eğitimi faaliyetleri incelenecektir. Anılan inceleme, makro perspektiften hareketle ana hatlarıyla yapılacaktır. Çalışma, DİTİB'in din eğitimi faaliyetleriyle sınırlandırılmıştır. DİTİB'in diğer sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlerine kısmi bir atıf yapılmıştır.

II. ALMANYA'DA TÜRK GÖÇMENLER

Batı Avrupa devletleri, II. Dünya savaşı akabindeki ekonomik kalkınma sürecinde işgücü arzlarındaki eksikliklerini karşılamak için az gelişmiş ülkelere yönelerek, ikili anlaşmalarla bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Bu kapsamda, söz konusu ülkeler Türkiye'ye yönelmişler ve 1961 yılında Almanya ile başlayan ikili anlaşmalar zinciri, 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965'te Fransa, 1967'de İsveç, 1969'de İsviçre, 1970'te de Danimarka ile devam etmiştir (Abadan-Unat, 2006). Yapılan bu ikili anlaşmalarla Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçü süreci başlamıştır. Geri dönme amaçlı gerçekleştirilen bu göç faaliyeti, zamanla zincirleme göç dalgası (aile birleşmeleri, evlilik, vb.), eğitsel ve ekonomik kaygılar, iltica, ikinci ve üçüncü neslin oluşması, yaşanan ülkenin vatandaşlığına geçiş gibi çeşitli nedenlerden dolayı kalıcı hale gelmiştir. Günümüzde Avrupalı Türkler, yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal hayatında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir demografik güç haline gelmişlerdir.

Türkiye ile Almanya, köklü bir tarihsel ilişkiye sahiptir. Siyasal, kültürel ve benzeri alanlarda tarihsel süreç içerisinde iki ülke arasında çeşitli dönemlerde farklı biçim ve düzeylerde ilişkiler gerçekleşmiştir. Göçe bağlı olarak gerçekleşen ilişki biçimi ise, daha çok 1960'ların başlarından itibaren yoğunlaşmıştır. Anılan yıllarla birlikte Türkiye'den Almanya'ya yoğun bir göç süreci başlamıştır (Perşembe, 2005).

Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen göçe ilişkin önemli oranda bir literatür bulunmaktadır (bkz. Abadan-Unat, 2006; Kaya & Kentel, 2005; Şahin, 2010). Bu literatürde göçün çeşitli periyodik dalgalar halinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunlar arasında Yurdakul, göç sürecini, altı dalga halinde kategorik bir sınıflandırma içerisinde ele almaktadır (Yurdakul, 2009):

1. Misafir işçilik statüsünde işçi göçü (1961-1972).
2. Aile birleşimi yasasıyla gerçekleşen göç (1973-1979).

3. Türkiye'deki askeri darbe sonucu gerçekleşen iltica süreci (1980-1988).
4. Berlin Duvarı'nın çöküşü ve akabindeki göç süreci (1989-1998).
5. Yeni vatandaşlık yasasına bağlı gerçekleşen göç (1999 ve sonrası).
6. 11 Eylül 2001 olayı sonrası göç dalgası (2001 ve sonrası).

Almanya, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik kalkınma ve sanayi alanlarında ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılamak üzere Türkiye'ye yönelmiş ve ikili anlaşmayla göçü teşvik etmiştir. Almanya'ya gelen ilk kuşak Türk göçmenler, çoğunlukla vasıfsız işçilerdir ve erkeklerden oluşmaktadır. Bu insanlar Almanya'nın sanayi bölgelerine yerleşmişler ve çeşitli hizmet alanlarında istihdam edilmişlerdir. Bu süreçte göç edenler, bir gün anavatanlarına geri dönme umuduyla ekonomik olarak güçlenmeyi hedeflemişlerdir. Takip eden yıllarda Türkiye'den, arkadaşlık ve akrabalık bağları, aile birleşimleri yoluyla zincirleme göç devam etmiştir. İkinci ve üçüncü kuşak neslin oluşmaya başlamasıyla birlikte ise, Almanya'daki Türk yerleşimcilerin artık kalıcı oldukları anlaşılmıştır. 1980 ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise, Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik, siyasal ve kültürel koşullar, insanların ilticacı veya sığınmacı olarak Almanya'ya yönelmelerini sağlamıştır. 2000'li yıllara birlikte de göç süreci devam edegelmiştir (Yurdakul, 2009; Şahin, 2010; Adıgüzel, 2011). Günümüzde, Almanya'da yerleşik olan Türkiye kökenli göçmenlerin sayısının üç milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (DİTİB, 2015).

Anavatana geri dönme ümitleri de git gide azalan ve Almanya'da kalıcı hale gelen Türkler, buldukları yerleşim bölgelerinde kendilerine özgü kimlik ve aidiyet dünyaları inşa etme yoluna gitmek zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda topluluğun, çeşitli alanlarda hizmet sunmak üzere tesis ettiği dernek ve vakıflar, aidiyet dünyası kurma yönünde atılan önemli adımlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Tesis edilen bu sivil organizasyonların, topluluğu oluşturan her bir alt grubun etnik, kültürel, ideolojik ve politik söylemlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Topluluğa ait sivil organizasyonların sayısı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, bu kuruluşlar göçmen grupların nüfus oranlarının yoğunlaştığı bölgelerde toplanmıştır. Bu kuruluşlar arasında, eğitim, kültür, sanat, spor ve din hizmeti gibi çeşitli alanlarda faaliyet yürüten dernek ve vakıflar olduğu gibi, sadece tabela kuruluşu niteliğinde oluşumların varlığı da bilinmektedir (Perşembe, 2005; Altuntaş, 2008; Adıgüzel, 2011).

Almanya'daki yerleşik Türk topluluğun kimlik ve aidiyet dünyası inşa etme girişimlerinden biri de, dini değerlerin ve kimliğin korunması, genç kuşaklara aktarılması ve yaşatılması gibi kaygılardan hareket edilerek tesis edilen dini organizasyonlardır. Bu kuruluşlar, amaç, hedef kitle, hizmet türü ve hizmet alanı gibi hususlarda diğer sivil örgütlenmelerden farklılaşmaktadır. Türklere yönelik dini temelli hizmet sunan vakıf ve derneklerin önemli bir kısmı, Türkiye'deki mevcut dini grup, cemaat ve hareketlerin lokal söylemlerinin ve parçalanmışlıklarının adeta bir izdüşümü görünümündedir.

Bu nedenle, Almanya'daki dini yapılanmaların söylem içeriği ve ideolojik duruşları, büyük ölçüde anavatanda belirlenen gündemi takip etmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, 2005; Altıntaş, 2008; Adıgüzel, 2011).

Şimdi, Almanya'daki Türk göçmenler tarafından tesis edilen cami derneklerinin bir araya gelerek kurdukları üst çatı organizasyon olarak DİTİB'in kuruluş serüveni ve bugünkü durumu hakkında kısaca bilgi verilecek, daha sonra, özelde Türk göçmenlere genelde de Almanya'daki diğer Müslümanlara yönelik yürüttüğü din eğitimi faaliyetleri ele alınacaktır.

III. DİYANET İŞLERİ TÜRK İSLAM BİRLİĞİ-DİTİB

1960'larda Avrupa'nın çeşitli ülkelerine 'konuk işçi' olarak göç eden Türklerle ilgili olarak, hem gönderen ülke Türkiye'nin, hem de göç edilen ülkelerin 'geri dönecekler' düşüncesiyle, göçün ilk yıllarında her hangi bir politika belirlemedikleri görülmektedir. 1970'lerin sonlarından itibaren Türk işçilerin geçici olmayıp kalıcı oldukları kanaati oluşmaya başlayınca, göç alan ülkeler bu göçmen işçilere yönelik bir takım politikalar (sosyal güvenlik yasaları, kaçak ya da turist işçiler için af yasası, aile birleşimi yasası, yabancılar yasası gibi) geliştirmeye başlamışlardır. Bu politikaların temel amacını, yaşanan ülkeye entegrasyonun sağlanması ve göç dalgasının kontrol altına alınması oluşturmuştur. Gönderen ülke olarak Türkiye ise, yine bu tarihlerde, Avrupa'da yaşayan vatandaşlarının asimilasyondan korunması ve yaşadıkları ülkelere başarılı bir şekilde entegrasyonlarının sağlanabilmesi için bir takım adımlar atmaya başlamıştır (Çoştı, 2013a). Bu adımlar arasında, 1970'lerin sonlarında Ramazan ayı ve Kurban Bayramı münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Almanya'da Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu şehirlere/bölgelere 'mevsimlik din görevlisi' gönderilmesi uygulaması zikredilebilir (bkz. Perşembe, 2005; Altıntaş, 2008).

Almanya'da göçle birlikte oluşan Türk topluluğunun dini alanda organize olmaya yönelik ilk teşebbüsleri, dini pratikleri ifa etmek üzere satın aldıkları veya kiraladıkları küçük mekanlarda başlamıştır. Zamanla bu mekanların yetersiz kalışı ve topluluğun beklentilerinin artması ve farklılaşması, daha kurumsal ve organize bir örgütlenme biçimine yönelmeyi zorunlu hale getirmiştir. Türkiye bağlantılı dini grup ve cemaatlerinde devreye girmesiyle birlikte, Türk göçmenlerin inşa ettirdiği veya satın aldığı mekanların mescit veya camiye dönüştürülmesi suretiyle hizmet alanları genişletilmiştir. Söz konusu bu camilerin, ibadetlerin yapıldığı yerler olmalarının yanı sıra, her türlü eğitimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü mekanlar haline dönüşmesi, topluluğu buraların merkez alındığı vakıf ve dernekler halinde kurumsallaşmaya itmiştir (Çoştı, 2013b).

1980'li yılların başlarından itibaren, Diyanet İşleri Başkanlığı, yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlarımızın dini ve kültürel konularda bilgilendirilmesi, milli ve dini

değerlerinin guclendirilmesine ynelik olarak, Avrupa lkelerindeki Büyükelçilikler nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklar nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri ve AtaŐe Yardımcılıkları adı altında yurtdışı teşkilatlanma sürecini baŐlatmıŐtır (DİB, 2012).

Bu erevede, Diyanet İŞleri Başkanlığı, yurt dışındaki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçilikleri ve BaŐkonsoloslukları nezdindeki teşkilatlarıyla organik bağı bulunan 'Türk Diyanet Vakfı' adı altında bir örgütlenmeye gitmiŐtir. 1982'de Belçika'da 'Belçika Diyanet Vakfı', 1982'de Hollanda'da 'Hollanda Diyanet Vakfı (HDV)', 1984'te Almanya'da 'Diyanet İŞleri Türk İŐlam Birliği (DİTİB)', 1984'de İŐve'te 'İŐve Diyanet Vakfı', 1985'te Danimarka'da 'Danimarka Türk Diyanet Vakfı', 1986'da Fransa'da 'Fransa Diyanet İŞleri Türk İŐlam Birliği (DİTİB)', 1987'de İŐvire'de 'İŐvire Türk Diyanet Vakfı (ITDV)', 1990'da Avusturya'da 'Avusturya Türk İŐlam Birliği (ATİB)', 2001'de İngiltere'de 'İngiltere Türk Diyanet Vakfı (İTDV)' kurulmuştur. Diyanet İŞleri Başkanlığı, 1985 yılından itibaren maaŐları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karŐılanmak suretiyle, yurt dışındaki teşkilatları bünyesinde faaliyet yürüten cami ve mescitlere din görevlisi gönderme uygulamasını baŐlatmıŐtır. Bugün, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İŐve ve İŐvire'de faaliyet yürüten Diyanet Vakıfları bünyesindeki cami ve derneklerinin sayısı yaklaşık 1500 civarındadır (DİB, 2012).

1960'ların başlarından itibaren başlayan g sürecinde, 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin çeşitli Avrupa lkelerinde yaşayan göçmen Türklere ynelik din hizmeti alanında resmi bir politikasının olmadığı anlaŐılmaktadır. Yaklaşık bu 20 yıllık zaman dilimi, göçmenlerin din konusunda kendi kaderlerine bırakıldığı bir döneme iŐaret eder. Bu zaman dilimi içerisinde din hizmeti faaliyetleri ise, ağırlıklı olarak Türkiye bağlantılı dini grup ve cemaatler tarafından yrtlmeye çalıŐılmıŐtır. Bu faaliyetler, bir taraftan yabancı bir memlekette azınlık olarak yaşayan göçmen Trklilerin dini ve kültürel varlıklarının korunması ve devam ettirilmesi noktasında önemli bir işlev üstlenmiŐtir. Diğer taraftan ise, söz konusu bu dini grup ve cemaatlerin dini söylem farklılıkları, ideolojik ve politik duruŐ ayrılıkları, göçmenler arasında birlik ve beraberliğin tesisini zorlaŐtıran, ayrıŐma ve rekabeti derinleŐtiren bir işlev de görmüŐtür (oŐtu, 2013b).

20 yıllık bir kayıp zamandan sonra, 1980'li yıllardan itibaren Diyanet İŞleri Başkanlığı'nın Avrupa lkelerinde teŐkilatlanması, Türkiye'nin göçmen vatandaŐlarını sahiplenmesi ve devlet eliyle onlara din hizmeti götürmesi olarak değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda, dinsel alanda gözlemlenen ayrılıkların ve farklılıkların giderilmesine, birlikteliğin ve beraberliğin sağlanmasına ynelik bir adım olarak da düŐünülebilir (oŐtu, 2013a).

Diyanet İŞleri Başkanlığı'na bağlı yurtdışı teşkilatı olarak Almanya'daki 'Din Hizmetleri Müşavirliği' 1980 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Bonn Büyükelçiliği nezdinde kurulmuştur. Almanya'daki Türk Büyükelçiliğinin Berlin'e taŐınması nedeniyle,

1999 yılından itibaren Din Hizmetleri Müşavirliği faaliyetlerini Berlin merkezli olarak yürütmektedir (DİTİB, 2015).

Merkezi Köln'de bulunan '*Diyanet İşleri Türk İslam Birliği* (DİTİB)', 230 cami derneğinin bir araya gelmesiyle 05.07.1984 tarihinde kurulmuştur (bkz. www.ditib.de)⁴. DİTİB, günümüzde, din hizmetleri faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında Türkiye Cumhuriyeti Berlin Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği ile işbirliği içerisinde hareket etmektedir. DİTİB, bugün 942 derneği bünyesinde barındıran Almanya'nın en büyük Müslüman ve göçmen sivil kitle örgütüdür (DİTİB 2015; Ayrıca bkz. Altıntaş, 2008). Bağlı cami ve dernekleriyle birlikte DİTİB, eyaletler nezdinde başta Türkiye kökenli Müslümanlar olmak üzere, Almanya'daki diğer göçmen Müslümanların temsil edilmesi ve örgütlenmesi için faaliyetlerde bulunmaktadır (DİTİB, 2015).

Alman yasalarına bağlı olarak 'toplum yararına' kurulmuş bir üst çatı organizasyonu olarak DİTİB'in kuruluş amacı; Almanya'da yaşayan vatandaş ve soydaşlarımıza dini, sosyal ve kültürel alanlarda hizmet sunmak, bağlı dernekler aracılığıyla yürütülen hizmetlerde rehberlik yapmak, faaliyetleri koordine etmek, dini, sosyal, kültürel ve hukuki konularda derneklere yardım etmek ve imkânlar ölçüsünde onlara destek olmaktır (www.ditib.de; Ayrıca bkz. Perşembe, 2005; Altıntaş, 2008; Adıgüzel, 2011).

Berlin Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği bünyesinde, halen, Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından gönderilen, 1 Din Hizmetleri Müşaviri, 13 Din Hizmetleri Ataşesi ile DİTİB cami derneklerinde 858 din görevlisi görev yapmaktadır (DİTİB, 2015). DİTİB, dini, sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlerini, Din Hizmetleri Müşavirliği bünyesindeki anılan görevlilerin koordinesinde yürütmektedir.

Bir üst çatı organizasyonu olarak DİTİB, Almanya'daki Türk göçmenlere yönelik, başta DİTİB Genel Merkezde olmak üzere ve bağlı dernekler ve camiler vasıtasıyla sosyal, kültürel, eğitsel ve dinsel birtakım faaliyetlerini, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı ile kurumsal işbirliği içerisinde yürütmektedir. DİTİB'in teşkilatlanma yapısı Merkez teşkilatı, Eyalet birlikleri ve derneklerden oluşmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. www.ditib.de). Almanya'daki yerleşik Türk Müslümanların Alman devleti tarafından muhatap alınması ile haklarının korunması için eyaletler düzeyinde yoğun girişimlerde bulunmaktadır. DİTİB Genel Merkezi tarafından, Eyalet Birliklerinin ve derneklerin destekleri ile Müslüman cemaat kütüğü oluşturularak, İslam'ın Almanya'da kurumlaşması için çalışmalar sürdürülmektedir. Bu doğrultuda, Hamburg, Bremen ve Hessen Eyaletlerinde ilgili kurumlarla çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Diğer eyaletlerde ise, çalışmalar devam etmektedir. Öte yandan, 2012 yılında hazırlanan yeni dernek ve eyalet birliği tüzüklerine göre, Eyalet birlikleri ve dernekler bünyesinde yönetime

⁴ DİTİB'in temel ilkeleri, amaç ve hedefleri, teşkilat yapısı hakkında resmi web sitesine bkz. www.ditib.de

doğrudan iştirak eden hanımlar kolu, gençlik kolu ve veliler kolu, ayrıca yaşlılar temsilciliği bulunmaktadır. Bu yeni oluşumla her yaştan Müslüman'ın, DİTİB aracılığıyla daha güçlü bir temsili hedeflenmektedir. Öte yandan, Hessen Bölgesinde ilkokullarda verilen İslam din dersi müfredat çalışmaları da DİTİB tarafından organize edilmektedir (DİTİB, 2015).

IV. DİTİB'İN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ

Toplumun sosyal yapısını oluşturan kurumlardan biri olan Camiler, sadece dini pratiklerin ifa edildiği mekânlar olmayıp, aynı zamanda toplumun dinsel hafızasının oluşturulması ve korunması bakımından Müslüman kimliğinin teşekkülünde önemli bir gerçekliği temsil etmektedir. Bu kimliğin, sosyal, siyasal, kültürel boyutları olabileceği gibi, konuşulan dile, sahip olunan tutumlara, yaşanılan yere ve yapmaktan hoşlanılan aktivitelere bağlı yönleri de bulunabilmektedir. Bu anlamda camiler, Müslüman kimliğinin kültürel, dini ve etnik boyutlarının göstergesi olarak işlev görmektedir (Çoştu, 2013a).

Cami, içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısını oluşturan aile, ekonomi, eğitim, siyaset, hukuk gibi kurumlardan biridir. Bir kurum olması yönüyle de, diğer kurumlara sürekli bir ilişki içindedir. Bu nedenle, toplumsal bir kurum olarak cami, içerisinde yer aldığı toplumsal çevreden ayrı tutularak anlaşılamaz. Caminin toplumsal örgütlenişi, içinde yer aldığı toplumsal örüntünün iç işleyişiyle paralellik arz eder ve bu örüntü caminin önemi ve doğasının kavranabileceği bir bağlam sunar. Çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir toplumsal çevrede caminin rolü, genellikle bir ibadet mekânı olarak sınırlanırken, azınlık ya da göçmen olarak yaşayanların buldukları bölgelerde, ibadet mekânı olmanın yanında sosyal, kültürel, eğitsel farklı işlevlerle birlikte sığınılacak bir liman konumundadır.

Bu noktada, bir kurum olarak caminin toplumsal fonksiyonu nedir? ve göçmen Türklerin buldukları ülkelere entegrasyon süreçlerinde ne gibi roller icra etmektedir? şeklinde bir takım sorular akla gelebilmektedir. Bu ve benzeri sorulara, net bir cevap vermek zor görünmektedir. Çünkü değişen sosyal, kültürel, coğrafi, siyasi ve benzeri değişkenlere göre camiler değişik fonksiyonlar icra edebilmektedirler (Ataman, 2005). Almanyalı Türkler için de camiler, salt ibadet mekânı olmanın yanında, farklı sosyal işlevler üstlenmişlerdir. Cami, anavatandan taşınan kültür ve değerlerin paylaşıldığı, bir takım kurs ve eğitim hizmetlerinin sunulduğu, karşılaşılan sorunların çözüme kavuşturulduğu, ev sahibi toplumla dinsel ve kültürel ayrılıkların sembolize edildiği bir mekânı temsil etmektedir. Mekânsal birlikteliğin odağında yer alan cami, bir yandan ibadet mekânı olma fonksiyonunu yerine getirirken, öte yandan kitabevi, çay ocağı, bakkal, market, dil ve eğitim kursları, hanımlar ve gençler lokali, seyahat acentesi, düğün ve konferans salonu gibi iç içe geçmiş yapılarla göçmen Türklere sosyo-kültürel

bir ortam sunmaktadır. Kısacası, dini ve sosyo-kültürel organizasyonların simgesel ve yapısal çevresinin bir ibadet mekânı olan 'cami'de somutlaştığını söylemek mümkündür (Çelik 2008).

Bu çerçevede DİTİB, Türk göçmenlere yönelik din eğitimi faaliyetlerini ağırlıklı olarak birliğe bağlı cami derneklerinde yürütmektedir. Bu hizmetler, çoğunlukla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Türkiye'den Almanya'ya görevlendirilen din görevlileri tarafından ifa edilmektedir. Almanya genelinde DİTİB'e bağlı 942 cami ve spor derneği bulunmaktadır. DİTİB bünyesinde, 124 bayan din görevlisi ve 734 erkek din görevlisi olmak üzere, toplam 858 din görevlisi görev yapmaktadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Almanya'da din hizmeti yürütmek üzere görevlendirdiği din görevlisi sayısı bununla kalmayıp, Türklere ait diğer dini organizasyonlara bağlı derneklere ve bağımsız derneklere yapılan görevlendirmeler de hesaba katıldığında, din görevlisi sayısı binin üzerine çıkmaktadır (DİTİB, 2015).

DİTİB tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetleri⁵, cami içi ve cami dışı din hizmetleri çerçevesinde yürütülmektedir. Cami içi din hizmeti ve eğitiminin bir parçası olarak vakit namazları öncesi cami dersleri, Cuma ve bayram namazları öncesi vaaz ve sohbetler, dini gün ve gecelerde camilerde yapılan ve her yaştan cemaat kitlesine yönelik kandil programları, ramazan aylarında günlük olarak yürütülen Türkçe, Almanca (Merkezi camilerde) ve Arapça mukabele okuma geleneği, ayrıca ramazan ayı boyunca teravih namazları öncesi Din Hizmetleri Müşavirliği'nce hazırlanan konu planları çerçevesinde sistematik olarak yapılan sohbetler zikredilebilir.

DİTİB tarafından, Almanya genelinde faaliyet gösteren bağlı cami derneklerinde yıl boyunca hafta sonlarında ve okulların tatil olduğu dönemlerde, hafta içi günler de dahil olmak üzere 6-18 yaş gurubu çocuklar için Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları düzenlenmektedir. Sistematik olarak yıl boyu düzenlenen bu kurslar, DİTİB tarafından hazırlanmış olan bir eğitim müfredatı çerçevesinde yürütülmektedir. Söz konusu kurslara cemaatin yoğun ilgi göstermesi ve öğrenci sayılarının 300-400'ü bulması sebebiyle, Almanya'da yaşayan, dini yeterliliğe sahip ve Din Hizmetleri Ataşelikleri'nce zaman zaman yapılan fahri din görevliliği sınavına girerek başarı gösteren kişiler, yardımcı (fahri) din görevlisi olarak cami derneklerince saat ücreti karşılığında istihdam edilmektedir. Ayrıca cami derneklerinde 4-6 yaş grubu anaokuluna giden çocuklara yönelik olarak (Kindermoschee) din eğitimi faaliyetleri de yürütülmektedir.

Camilerde yürütülen bu kurslarda eğitim gören öğrencilere yönelik DİTİB ve Din Hizmetleri Müşavirliği işbirliği ile her yıl yarışmalar düzenlenmektedir. Yıl boyunca camilerde din eğitimi gören çocuklar, söz konusu yarışmalara din görevlileri tarafından hazırlanmakta, Din Hizmetleri Ataşelikleri alt bölgelerinde yapılan yarışmalarda başarı

⁵ DİTİB'in yürüttüğü din eğitimi faaliyetlerine ilişkin bilgiler, DİTİB Genel Merkez'den alınmıştır.

gösterenler, Ataşelik finallerine katılmakta, Ataşelik finallerinde dört farklı kategoride düzenlenen Temel Dini Bilgiler ve Genel Kültür, Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma, Hutbe Okuma ve Güzel Ezan Okuma yarışmalarında başarı gösteren öğrenciler Almanya finallerinde yarışmaktadırlar.

DİTİB tarafından Camilerde yürütülen din eğitimi faaliyetlerinden biri de yetişkinlere yönelik Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler dersleridir. Camilere göre farklılık arz eden bu kurslar, bölge cemaatinin istekleri doğrultusunda akşam ve yatsı vakitleri arasında gerçekleştirilmekte, emekli cemaatin yoğun olduğu bölgelerde ise gündüz vakitlerinde yapılmaktadır.

Almanya'daki Türk camileri, sadece ibadet mekânı olarak kullanılmamaktadır. Camiler, cemaatin nikâh, düğün ve sünnet merasimlerini gerçekleştirdiği, bu merasimler esnasında dini aktivitelerin ve eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zira din görevlileri tarafından, düğün, nişan ve sünnet merasimlerinde, cemaate yönelik olarak bilgilendirici sohbetler, eğitim materyalleri kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede 2010 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı'nca başlatılan Aile seminerleri, DİTİB'e bağlı cami derneklerinde devam etmektedir. Türkiye'den gelen alan uzmanları tarafından İslam'da ailenin önemi, eşlerin birbirlerine karşı görevleri ve İslam'da çocuk yetiştirme konularında cami derneklerinde seminerler düzenlenmektedir.

DİTİB tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetleri özel gün ve haftalar vesilesiyle yapılan programlarla da yürütülmektedir. Kutlu Doğum Haftası programları çerçevesinde, her yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nca belirlenen bir ana tema üzerinden Hz. Peygamber'i anlamak, O'nun mesajlarını günümüze aktarmak amacıyla Almanya'da bulunan din görevlileri, ilahiyatçılar ve Türkiye'den davet edilen konuşmacılar marifetiyle Almanya'da yaşayan vatandaş ve soydaşlarımıza dini eğitim sunulmaktadır. Bununla birlikte, Çanakkale Zaferi Haftası'nda, İstiklal Marşı'nın kabulüne tekabül eden haftada, Mevlana'yı anma haftası çerçevesinde Şeb-i Arûs programlarında, kandil gecelerinde Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin milli, manevi ve dini duygularının kaybolmaması amacıyla DİTİB dernekleri tarafından dini programlar tertip edilmektedir.

Almanya genelinde DİTİB tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetleri sadece cami içinde gerçekleşmemektedir. DİTİB, son yıllarda Cami dışı din eğitimi faaliyetlerine de ağırlık vermiş, Eyalet Birlikleri ve Din Hizmetleri Ataşelik bölgelerinde bulunan cezaevlerinde yatan Müslüman mahkûmlara yönelik olarak belirli programlar çerçevesinde din eğitimi sunmaktadır. Almanca'ya vakıf sözleşmeli din görevlileri marifetiyle cezaevlerinde Almanca din eğitimi sunulmakta, hedef kitesinin sadece Türklerden oluştuğu cezaevlerinde de din görevlileri aracılığıyla din eğitimi hizmeti yürütülmektedir.

Aynı şekilde hastane ve yaşlılar yurtlarına (Altesheim) yönelik dini rehberlik ve

danışmanlık hizmetleri DİTİB tarafından sunulmaktadır. DİTİB Genel Merkezi'nde oluşturulan Alo Dini Danışmanlık Hattı vasıtasıyla da, Almanya genelinde yaşayan Müslüman Türklere yönelik hizmet sunulmaktadır.

DİTİB'in yürütmekte olduğu din eğitimi faaliyetlerinin belki de bel kemiğini oluşturan, temelleri 2012 yılında atılan ve faaliyetlerine 2013 yılında başlayan DİTİB Akademisi, bu alanda büyük öneme sahiptir. DİTİB Akademisi tarafından, Almanya'da İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilere yönelik olarak üç aşamalı Uygulamalı Din Hizmetleri Sertifika A, B ve C programları düzenlenmektedir. Bu programın amacı, Almanya'da bulunan İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerin, başta Kur'an-ı Kerim, tecvid, akâid, hitâbet gibi alanlarda cami hizmetlerine yönelik olarak yeterlilik kazandırılmasıdır.

Ayrıca DİTİB Akademisi tarafından bölgelerde din eğitimi amaçlı öğrenci yurtları ve eğitim merkezleri kurulması çalışmaları devam etmektedir. Bunun yanında, üniversite bulunan şehirlerde öğrenci evleri projesi başlatılmış, üniversitede okuyan öğrencilerin barınmaları ve bu evlerde milli-manevi değerleri kazanmaları amaçlanmıştır.

Yine DİTİB Akademisi tarafından, ilköğretim okullarında okutulacak olan İslam Din Dersi kitaplarının hazırlanma çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca temel İslam eserleri, Türkçe'den Almanca'ya tercüme edilmekte ve din eğitimi faaliyetlerine bu yönde katkı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Almanya'da İslam din eğitimi konusunda son zamanlarda artan ihtiyaç da göz önüne alınarak, Mayıs 2015 tarihinde DİTİB Akademisi bünyesinde "İslam Din Eğitimi Koordinasyon Bürosu (Kompetenzzentrum)" oluşturulmuş, camilerde ve okullarda verilen/verilecek İslam din eğitiminin daha sağlıklı yürütülmesi amacıyla çalışmalar yapılması hedeflenmiştir.

İzlenimlerimize göre, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma deklare ettiği çatışmadan uzak, karşılıklı hoşgörü ve uzlaşya dayalı din hizmet politikasının bir yansıması olarak DİTİB, Türk göçmenler arasında ayırım yapmadan kucaklayıcı bir vizyonla hizmet sunmaya çalışmaktadır. DİTİB'in 'kaynaklara uygunluk, süreklilik, denetlenebilirlik ve kamu yararına uygunluk' ilkelerine dayalı bir misyon çerçevesinde din hizmeti sunması, bir taraftan, Türkiye kökenli topluluğun hem DİTİB'i güvenilir bir organizasyon olarak değerlendirmelerine, hem de, bağlı cami ve dernekleri sahiplenmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan ise, Almanya'daki Türklere ait diğer dini organizasyonlara bağlı bazı dernek ve camilerin ayrılmak suretiyle, DİTİB'e katıldıkları ya da kendi mekânlarında din hizmeti faaliyeti yürütecek din görevlilerinin Din Hizmetleri Ataşelikleri aracılığıyla Diyanet İşleri Başkanlığından talep ettikleri gözlemlenmiştir. Almanya'daki diğer Türk dini kuruluşlarında görevlendirilmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığına DİTİB nezdine gönderilen 172 din görevlisi bulunmaktadır (DİTİB, 2015).

V.SONUÇ

Egemen kültürün etkisi ve hızlı sosyal deęiŐme, bunun sonucu olarak ortaya çıkan değerler atıŐması, göçmenlerin kimlik dünyasının yıpranmasına neden olabilmektedir. Öyle ki, oluşan kültür ve kimlik Őoku zamanla göçmenleri ruhi bunalıma, kötü alışkanlıklara, uyumsuzluğa ve çatıŐmalara sürükleyebilmektedir. Türk göçmenler, karşı karŐıya kaldıkları bu ve benzeri sorunlara çözüm bulmak ve yaşanılan topluma uyum sağlayabilmek için çeşitli alanlarda faaliyet yürüten sivil organizasyonlar etrafında örgütlenme yoluna gitmiŐlerdir. Bu örgütlenmeler, yabancı bir memlekette yaşayan göçmenlerin kendi anlam dünyalarını inşa etme giriŐimleri olarak değerlendirilmelidir.

Almanya'da yaşayan Türkler tarafından oluşturulan ve tesis edilen camiler vasıtasıyla özelde kendi göçmen topluluklarına, genelde de diğer Müslüman topluluklara yönelik dini ve kültürel ağırlıklı faaliyet yürüten birçok organizasyon bulunmaktadır. Bu organizasyonlar sahip oldukları kimlik, ideolojik duruŐ ve dini bakıŐ açısı gibi bir takım faktörlere bağlı olarak tesis ettikleri bu yapılarda, muhataplarının beklentilerini de dikkate alarak, farklı hizmet alanlarına yönelmiŐlerdir. Bunun bir sonucu olarak, çevresindeki diğer yapılanmalarla bir bütün oluşturan Almanyalı Türklere ait camilerin, anavatanda kendilerine yüklenen geleneksel rollerinden ayrıŐtıęı ve dini hizmetler yanında sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetlerin de yürütüldüğü mekânlar haline dönüŐtüęü görülmektedir.

Türk Müslüman göçmenler için camiler, dini ve sosyal aktivitelerin yapıldığı önemli yerlerdir. Bir yandan dini pratikler yerine getirilirken, diğer yandan azınlık olarak yaşayan Müslüman göçmenlerin dini sosyalleŐme imknı buldukları meknlardır camiler. Aynı zamanda camiler, bilgi paylaŐımlarının yapıldığı, sosyal ağların tesis edildiği ve göçmenler için birer sığınak olarak işlev gören müesseselerdir.

DİTİB'in, Genel Merkez, Eyalet Birlikleri ile bağlı dernek ve camiler vasıtasıyla yürüttüğü faaliyetler, topluluğun dini, sosyal, kültürel ve eğitsel hayatının geliŐtirilmesi ve i dayanıŐmanın arttırılmasında önemli iŐlevlere sahiptir. Ayrıca, st bir sivil örgütlenme olarak DİTİB, bireylerin entegrasyon ve asimilasyon süreçleri içerisinde sosyal vaziyet alışlarını ve davranıŐlarını Őekillendiren güçlü bir kaynaktır. Özellikle, asimilasyonun tahakkümüne direniŐ oluŐturmada ve karşılaşılan yapısal eŐitsizliklerle mücadele etmede aracı bir işlev üstlenmektedir.

Öte yandan, bağlı cami ve dernekler aracılığıyla DİTİB, anayurttan getirilen kültür ve geleneğin, yaşanılan sosyal bağlam içerisinde korunmasını ve sürdürülmesini sağlamaktadır. Duyarlı aileler ise, Alman toplumu içerisinde, camileri doğal ve alternatifsiz bir sığınak olarak değerlendirmektedirler. DİTİB'in sahip olduğu din hizmeti misyonu ise, ona topluluk içinde ayrıcalıklı bir konum sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, Nermin. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ADIGÜZEL, Yusuf. (2011). *Yeni Vatanda Dini İdeolojik Yapılanma Almanya'daki Türk Kuruluşları*, İstanbul: Şehir Yayınları.
- ALTINTAŞ, İsmail. (2008) *Dış-Göç ve Din (Almanya'daki Türklerin Dini Hayatına İlişkin Sosyolojik Bir Çözümleme)*, İstanbul: DEM Yayınları.
- ATAMAN, Kemal. (2005). "Yapısal Adaptasyon ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci", *III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzâkereleri*, Ankara: DİB Yayınları, ss. 531-538
- ÇELİK, Celaledin. (2008). "Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılaşma, Kültürel Çatışma ve Din", *Milel ve Nihal*, cilt: 5, sayı: 3, ss. 105-142.
- ÇOŞTU, Yakup. (2013a). İngiltere'deki Türk-Müslüman Göçmenler; Dini Organizasyonlar, Çorum: Lider Matbaası.
- ÇOŞTU, Yakup. (2013b). «Avrupalı Türklerin Entegrasyonu Sürecinde Camilerin Rolü», *Uluslararası Türkiye-Belçika İlişkileri ve Türk Kültür-Sanatı Sempozyumu Bildiriler*, (03-07 Haziran 2012 Belçika/Brüksel), haz. İ. Ünver Nasrattinoğlu, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 139-147.
- DİB. (2012). *Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- DİTİB. (2015) *Özel Kalem Müdürlüğü*. DİTİB Genel Merkezi, Köln, Almanya.
- KAYA, Ayhan & Ferhat KENTEL. (2005). *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü Engel Mi? Almanya Türkleri ve Fransa Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- PERŞEMBE, Erkan. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- ŞAHİN, Birsen. (2010). *Almanya'daki Türkler; Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşturulması Süreci*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- YURDAKUL, Gökçe. (2009). *From Guest Workers into Muslims: the Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- www.ditib.de (Erişim Tarihi: 25.02.2015)